

Essay: Geef kunst en cultuur een rol in herstructurering

Meer dan één evenementje

De rol van kunstzinnige en culturele uitingen binnen de stedelijke vernieuwing wordt onderzocht, betoogt Sandra Trienekens. Zij is lector Burgerschap en Culturele Dynamiek aan de Hogeschool van Amsterdam en wijst in dit essay op de mogelijkheden om kunst en cultuur in te zetten bij bijvoorbeeld het stimuleren van burgerparticipatie. Zij pleit dan ook voor een structureel kunst- en cultuurbeleid dat verder kijkt dan een enkel evenement.

TEKST SANDRA TRIENEKENS BEELD PETER DE RUIG EN SABRINA LINDEMANN

DR. SANDRA TRIENEKENS IS LECTOR BURGERSCHAP EN CULTURELE DYNAMIEK AAN DE HOGESCHOOL VAN AMSTERDAM.

Bij kunst en cultuur wordt snel gedacht aan het toekennen van een culturele bestemming aan industrieel erfgoed, het creëren van culturele clusters om een bepaald gebied te activeren of in bredere zin aan het stimuleren van de creatieve industrie. Of men denkt aan de effecten die grote culturele events hebben op een stad, zoals bijvoorbeeld de herstructurering als gevolg van een culturele hoofdstadstatus. Ook wordt kunst en cultuur ingezet in citymarketing om toerisme en bedrijvigheid aan te trekken. Het belang van kunst en cultuur voor de stedelijke vernieuwingspraktijk is echter veel breder:

- » **Sociologisch:** aandacht voor kunst en cultuur zorgt ervoor dat de stedelijke vernieuwingspraktijk recht doet aan de etnische én culturele diversiteit die een wijk kenmerkt en betreft deze bij het vernieuwingsproces;
- » **Fysiek:** aandacht voor kunst en cultuur zorgt ervoor dat de praktijk recht doet aan de culturele initiatieven die in de wijk (toekomstig) tot stand komen en voorziet in concrete locaties waar sociale en culturele activiteiten plaats kunnen vinden in de wijk;
- » **Cultureel:** culturele interventies (kunstprojecten waarin onder andere bewoners een actieve rol vervullen) kunnen een essentiële rol spelen bij de verschillende fasen van een stedelijk vernieuwingsproces, doordat ze ingangen creëren tot verschillende (voor anderen moeilijk bereikbare) bewonersgroepen.

Met name bij de culturele interventies liggen de kansen voor de wijkaanpak. Ze bieden namelijk de mogelijkheid om dieper in de sociaal-culturele

structuur van een wijk door te dringen. Bewonersparticipatie krijgt op deze manier anders vorm: de interventies vormen een positieve manier om betrokken te raken, om positieve en negatieve ervaringen te inventariseren en op basis daarvan wensen te formuleren, beeldvorming van en over bewoners in kaart te brengen en positief te wijzigen. Ook kunnen hierdoor de doelstellingen van de wijkaanpak minder klinisch worden gedefinieerd: bij leefbaarheid gaat het dan niet alleen om het tegengaan van woonfraude, maar worden er werkelijk condities gecreëerd om beter met elkaar samen te leven. Maar bovenal spreken dergelijke interventies bewoners en lokale organisaties aan op hun kracht en dagen hen uit in/tot een creatief proces. Dergelijke interventies maken van het stedelijke vernieuwingsproces *an sich* een creatief proces. Zij leiden dus op een andere – diepgravende – manier tot een creatieve stad.

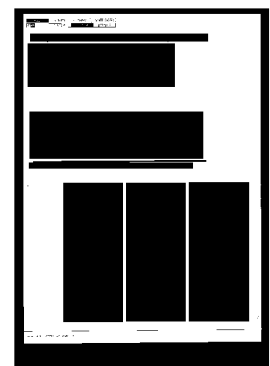
SUCCESSORIES

Inmiddels is er een scala aan succesvolle voorbeelden van culturele interventies gericht op stedelijke vernieuwing. Het project *Face Your World* van Jeanne van Heeswijk in Amsterdam Slotervaart bijvoorbeeld bracht stedelijke ontwikkeling, computertechnologie en creatief denken samen in een spel waarin jongeren en wijkbewoners de taak van stedelijk ontwerper op zich namen. Met een dergelijke aanpak zou in de planvormingfase verder geëxperimenteerd kunnen worden. Kunstenaars Ida van der Lee is gespecialiseerd in het begeleiden van rouw- en sloopprocessen, bijvoorbeeld in het pro-

ject *Sloophamer Schatkamer* in Zaandam en *Duizend Deuren* in Groningen. In de uitvoeringsfase (transitie) vormde kunstenaarscollectief OpTrek in Den Haag leegstaande panden ('tussenruimten') om tot *Hotel Transvaal*. Maar de meeste kunstprojecten blijken zich vooralsnog te richten op het laten ontstaan van een wijkgevoel. Vaak gaat het hierbij om het versterken van cohesie in 'aandachtsbuurten', maar ook om het 'schrijven van gezamenlijke geschiedenis' in nieuwbouwwijken zoals in het project *Lago, de Plas* van kunstenaar Saskia Korsten in het Zwolse Milligen.

HOOGSCHOOL VAN AMSTERDAM

De resultaten van dergelijke projecten zijn hoopgevend. Uit een recent onderzoek van TNO naar het effect van het *Jalan Jalan Festival* in de Amsterdamse Indische Buurt op de toename van interetnische contacten, blijkt dat 90 procent van de toeschouwers het een goede manier vindt om meer contacten te leggen met mensen uit de buurt met een andere culturele achtergrond. Bij 35 procent van de toeschouwers bleek dat

inderdaad het geval te zijn en daarvan verwachtte 66 procent dat ze nog vaker contact zouden hebben met deze nieuwe kennissen (Trienekens 2008).

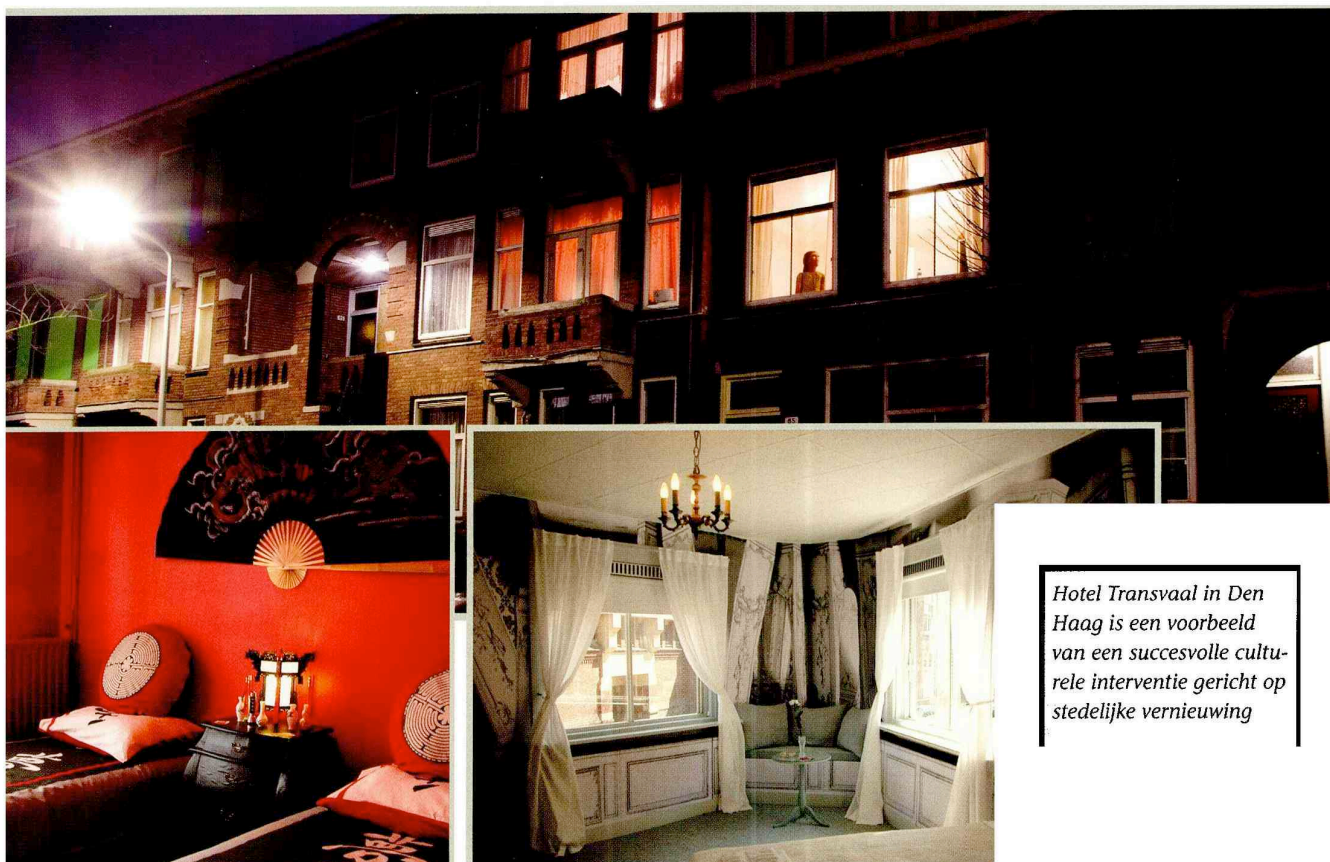
Een ander positief effect betreft de samenwerking tussen bewoners, organisaties en professionals. Die samenwerking moet intersectoraal plaatsvinden. Doordat culturele interventies opereren op het culturele en maatschappelijke snijvlak, is de intersectorale samenwerking tussen onder andere (deel) gemeenten, kunstenaars, woningcorporaties, sociale en welzijnsorganisaties, culturele instellingen, economische instanties en bedrijven, migrantenorganisaties, bewonersinitiatieven en bewoners bijna een vanzelfsprekendheid.

Sommige organisaties die culturele interventies plegen, zoals Stichting De

Theaterstraat in Rotterdam, zijn netwerkers bij uitstek. Uit onderzoek blijkt dat de samenwerkende partners het als voordeel aanmerken dat de samenwerking geïnitieerd wordt door een derde partij, omdat concurrentieoverwegingen hierdoor een minder grote rol spelen. Bovendien kunnen de relaties door de relatief lange looptijd van kunstprojecten zich verdiepen en is er aandacht voor het proces van het creëren van wat ik 'substedelijke netwerken' noem (Trienekens 2007). Uit onderzoek blijkt bovendien dat uit intersectorale samenwerking blijvende wederzijdse inspiratie en veranderingen in de methodiek van organisaties uit aanverwante sectoren kunnen voortkomen (Trienekens 2006).

OPPORTUNISME OF
OPEN HOUDAG

Een scepticus zal zeggen dat kunstenaars zich uit opportunisme in hun projecten richten op bijvoorbeeld leefbaarheid of interetnische ontmoeting, omdat de overheid en private cultuurfondsen dit als beleidsdoelstellingen hebben geformuleerd. Ik denk dat er meer aan de hand is dan dat. Kunstenaars leven tenslotte niet in een maatschappelijk vacuüm en reageren op hun politieke en maatschappelijke omgeving. Bovendien kunnen ze op louter opportunisme niet 'overleven' in een kunstproject waarbij veel mensen betrokken zijn. Zonder een open houding en het werken vanuit wederkerigheid, reddend kunstenaars het niet. En zonder culturele interventies krijgen we geen stad waarin creativiteit diepe sporen in het weefsel van de stad nalaat. Dieper dan een incidenteel grootschalig cultureel event of een individuele culturele cluster kan bereiken.

Hotel Transvaal in Den Haag is een voorbeeld van een succesvolle culturele interventie gericht op stedelijke vernieuwing